

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗІ

УДК 339.13:339.166.5

Проф. В.І. Копитко, д-р екон. наук –

Дніпропетровський НУ залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Розглядаються особливості становлення та формування ринку науково-технічної продукції в агропромисловому комплексі (АПК). Пропонуємо шляхи реалізації наукової продукції, враховуючи специфіку аграрного сектора економіки, схему планування, регулювання і координації науково-дослідних розробок, висвітлено специфіку розвитку ринку науково-технічної продукції.

Ключові слова: ринок науково-технічної продукції, агропромисловий комплекс, аграрний сектор, державне регулювання, ринок інновацій.

Prof. V.I. Kopytko – Dnipropetrovsk NU of railway transport named after V. Lazaryan

Forming directions of scientific technical production's market in APC

In the article the peculiarities of becoming and forming of scientific technical production's market in APC are considered. The realization ways of scientific production are offered, taking into account the specific of agrarian economy sector, chart of planning, adjusting and co-ordination of research developments. The specific of development scientific technical production's market is reflected.

Keywords: scientific technical production's market, agro industrial complex, agrarian sector, state adjusting, market of innovations.

У регіонах України, як і у державі загалом, формуються ринки споживчих непродовольчих товарів, засобів виробництва, сировинних ресурсів, продовольства, цінних паперів тощо. У міру реалізації регіональної аграрної політики у самих товаровиробників регіону виникає потреба в науково-технічній продукції. За аналогією з іншими ринками може формуватись і цей ринок. Проте проблема його формування надзвичайно складна і практично зовсім не розроблена. Тому розробка наукових основ і практичних рішень цієї проблеми у сучасних умовах є досить актуальною.

Дослідженню ринкових відносин в АПК присвячується значна частина наукових статей, монографій, наукових конференцій і т.д., де останнім часом дискутують щодо інноваційної моделі розвитку цієї галузі. Ці проблеми досліджували відомі українські вчені В.І. Власов, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, Б.І. Данилишин, Т.Г. Дудар, М.Ф. Кропивко, В.В. Липчук, П.Т. Саблук, А.М. Стельмахук, М.Д. Янків та ін. Проте безпосередньо проблемам формування та функціонування ринку науково-технічної продукції приділяється недостатньо уваги, тому ці дослідження набувають особливої актуальності.

Актуальним завданням є вирішення наукових проблем розвитку АПК, щоб на їх основі можна було розробити стратегію розвитку аграрної науки, визначити найбільш пріоритетні напрями досліджень і системи ринкових регуляторів, які зумовили б попит та забезпечили пропозицію на ринку науково-

технічної продукції. Науково-технічні досягнення реалізуються в умовах виробництва через наукову продукцію, яка виробляється у сфері науки. Структура науково-технічної продукції досить різноманітна. Це, насамперед, завершені технології виробництва, зберігання та переробка сільськогосподарської продукції, а також окремі заходи та рекомендації з удосконалення організаційно-економічних структур і різноманітних технологій у рослинництві та тваринництві. Нинішня діяльність науково-дослідних установ набуває ринкового характеру, а основні її результати доходять до споживачів через ринок, який є основною формою практичної реалізації результатів завершених науково-технічних робіт.

Виходячи з комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 р., зазначається, що аграрна наука спрямовуватиме свої зусилля на наступне:

- наукове забезпечення реалізації пріоритетних завдань, визначених даною Програмою, з метою інноваційного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій;
- розвиток наукових основ технологічного передбачення, прогнозування і моделювання розвитку аграрного сектора та сільських територій;
- відпрацювання програмно-цільового методу розвитку науки і реалізація системи державних замовлень на виконання науково-технічних програм (включаючи фундаментальні і прикладні дослідження) з пріоритетних напрямів розвитку агропромислового виробництва, визначених Кабінетом Міністрів України, за схемою "Міністерство аграрної політики України (замовник) – УААН (виконавець)";
- удосконалення системи наукового забезпечення розвитку агропромислового виробництва у регіонах, трансферу інновацій, науково-консультативної роботи, розширюючи діяльність центрів наукового забезпечення агропромислового виробництва АР Крим та областей України, на основі сучасної ситуації розвитку аграрного ринку, ресурсного забезпечення і глобалізації економіки;
- поглиблення і розширення наукових досліджень у вищих навчальних закладах та удосконалення форм їхньої співпраці з науковими установами з метою розвитку аграрного сектора та підготовки фахівців вищої кваліфікації;
- розширення міжнародної інтеграції в наукових дослідженнях;
- підвищення якості супроводження заходів щодо впровадження наукових досліджень [1].

Це підкріплюється фінансовими ресурсами (табл. 1), де видно, що уряд серйозно ставить собі за мету збільшення вкладень в аграрний сектор.

Табл. 1. Прогноз залучення кредитів та інвестицій у сільське господарство на 2007-2015 рр.

	2006 р. факт	Прогноз, млн. грн.				
		2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2015 р.
Залучення кредитів – усього	12700	14000	16000	18500	20000	30000
в т.ч. пільгових	3200	8000	10000	12000	13000	17000
Із загальних обсягів кредити:						
- довготермінові	4700	5500	7500	9000	12000	18000
- короткотермінові	8000	8500	9500	9500	8000	12000
Залучення інвестицій	4905	9800	10600	11900	13300	20000
в т.ч. іноземних	1100	2000	3000	5000	6000	8000

Наукова продукція як товар може бути у формі проектної документації на розроблені і придатні до застосування технології й окремі елементи технологій виробництва певних видів сільськогосподарської продукції, її зберігання та перероблення, форми організації виробництва, створення організаційно-правових форм господарювання, системи управління виробничою сферою та організаційно-економічні системи регулювання виробництва тощо.

Форми товару набувають дослідні зразки нових машин, знарядь, обладнання, окремих вузлів, агрегатів, робочих органів машин і знарядь, зразки насіння та посадкового матеріалу, нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, ягідників, виноградників, окремі породи племінних тварин і птиці, зразки нових видів органічних і мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і тварин, біологічних і ветеринарних препаратів [2, с. 425].

Науково обґрунтовані технології та науково-технічна продукція, як об'єкт виходу на ринок, повинні мати більш прогресивні технічні та економічні параметри порівняно з попередніми науковими розробками, що забезпечує попит на цю продукцію та бажання якомога швидше її купити й освоїти. При цьому технології можуть надходити на ринок на різних стадіях, як у завершеному вигляді, так і частково.

Як показує практика, нові агроформування, фермерські та селянські господарства, переробні та агросервісні підприємства сформували ринковий попит на нові види органічних і мінеральних добрив, нові прийоми й засоби боротьби із хворобами та шкідниками рослин і тварин, нове обладнання та робочі органи для машин, на базі яких конструюють оновлену техніку для сільського господарства й переробних галузей.

Розробка нових технологій вимагає апробації у певних природно-кліматичних умовах. Значна частина нових засобів у галузі рослинництва полягає у відборі кращих сортів рослин для тієї чи іншої зони регіону з урахуванням їх кадастрової оцінки. Тому нові сорти рослин при формуванні ринку науково-технічної продукції в АПК є основним предметом купівлі-продажу. Вони повинні бути якісніші за наявні. У галузі тваринництва пріоритетне значення має організація селекційно-племінної роботи щодо розведення племінної худоби та птиці.

Наукова діяльність у рослинництві і тваринництві, генетичне сортооновлення та виведення нових порід тварин реалізуються через організацію селекції у насінництві та племінної справи у тваринництві, які повинні здійснюватись під безпосереднім методичним керівництвом відповідних наукових установ.

В умовах становлення ринкових відносин виникає необхідність формування вільного ринку науково-технічної продукції зі всіма його структурами і відповідним господарським механізмом, значним підвищенням сприйняття виробництва до науково-технічних досягнень, стимулювання творчої ініціативи, підприємництва і у підсумку формування ринку науково-технічної продукції.

Адміністративні принципи впровадження науки у виробництво не сприяють розвитку зацікавленості суб'єктів підприємських структур в її пос-

лугах. Пропозиція завершених (готових) наукових розробок дуже часто випереджує попит на них споживачів, що пов'язано з несприйняттям цього товару, відсутністю стимуляційних заходів та необхідних ринкових структур. Нові вимоги до розвитку та функціонування галузей регіонального АПК передбачають вдосконалення гнучкості виробництва із врахуванням попиту (зміни кон'юнктури ринку), відповідно й адаптації до нових умов, значного посилення сприйняття досягнень науково-технічного прогресу. У цих умовах наукові розробки, прогресивні технології, передовий досвід самих виробників та маркетингових посередників стає товаром, який може бути реалізований за наявності попиту, регулювати який можливо в умовах ринкових відносин.

Ринок науково-технічної продукції має свою організаційну структуру і свій власний економічний механізм функціонування, поєднання яких забезпечує взаємний інтерес як виробників, так і споживачів наукової продукції в АПК. Основними умовами, необхідними для формування ринку науково-технічної продукції, є наявність достатньої кількості конкуруючих виробників цієї продукції; повна свобода діяльності наукових установ з максимальним врахуванням потреб виробництва, маркетингової діяльності, агросервісного обслуговування; взаємний інтерес у виробника та споживача наукової продукції; організація тимчасових та основних спеціальних ринкових структур (бірж, аукціонів, виставок тощо); належний рівень матеріально-технічного забезпечення наукових та впроваджувальних формувань; організація рекламної та пропагандистської діяльності наукових досягнень та конкретної наукової продукції; наявність дієвого економічного механізму функціонування ринку науково-технічної продукції (ціноутворення, оподаткування, фінансування та кредитування), що сприятиме встановленню нормальних взаємовідносин всіх партнерів на ринку.

Необхідно мати на увазі й те, що постійно змінюється структура споживачів наукової продукції. Якщо раніше науково-технічна продукція користувалась попитом здебільшого у спеціалістів органів управління (обласні, районні ланки управління АПК), які й давали рекомендації керівникам колгоспів та радгоспів, то сьогодні продукція НТП має попит безпосередньо у керівників новостворених агроформувань, фермерів, орендарів, садово-городніх товариств, особистих підсобних господарств, а керівники та спеціалісти різних ланок управління через створені інформаційно-консультаційні (дорадчі) служби є посередниками у впровадженні НТП. Це значною мірою змінює вимоги до якості наукової продукції, яка повинна бути простою і дохідливою і гарантувати отримання позитивного економічного ефекту. Проте необхідно мати на увазі так звану "проміжну" наукову продукцію, яка не використовується безпосередньо у впровадженні, але може бути необхідна при тих чи інших впроваджувальних наукових розробках. Мова йде про серйозні фундаментальні дослідження, які повинні безпосередньо фінансуватись державою. Місцеві органи влади повинні фахово оцінювати ті розробки, які необхідно фінансувати сьогодні, через рік, два, три і т. д. До бюджетних можуть відноситись і консультаційні центри, служби впровадження в областях, районах, які разом із аналітичними службами АПК регіону будуть працювати

на впровадження науки у виробництво. Безумовно, впровадження інновацій у виробництво вимагає врахування інвестиційного рейтингу регіонів.

На сьогодні за кордоном є багато свідчень того, що ефективність середніх та малих фірм у сфері НДДКР часто буває вищою, ніж великих корпорацій. Характеризуючи успіх малих фірм у галузі нововведень, багато зарубіжних дослідників відзначають цілу низку організаційно-управлінських переваг, необхідних як для вирішення проблем управління науковою діяльністю загалом, так і для підвищення віддачі працівників, що забезпечує швидку адаптацію до ринків: через постійні контакти зі своїми клієнтами власники фірм володіють інформацією щодо зміни попиту, який може швидко змінюватись, і здатні реагувати на них також швидко та ефективно; гнучкість управління, адже керівник науково-інноваційної фірми постійно може контролювати виробництво, швидко реагує на необхідність його змін і бере на себе діловий ризик; пристосування внутрішніх комунікацій у малих та середніх фірмах, які відрізняються від великих фірм.

Цільовий орієнтир песимістичного варіанта розвитку інноваційної діяльності містить 40 % вкладень інвестицій в інноваційну сферу. У цьому прогнозованому періоді найбільші темпи зростання передбачаються у Карпатському, Центральному, Причорноморському та Східному регіонах. Максимальний варіант передбачає зростання питомої ваги капітальних вкладень в інноваційну діяльність у 2010 р. – 55 %. Оптимістичний прогноз ґрунтується на припущенні, що держава проводитиме активну інноваційну політику, спрямовану на кардинальні зміни у внутрішньогалузевій та міжгалузевій структурі виробництва [3, с. 106-107].

Таким чином, створення умов для оптимального розвитку науково-технічного потенціалу в регіональних АПК стає одним із найважливіших принципів формування і механізму управління інноваційної політики. Приклади створення конкурентоспроможних агропромислових підприємств нової формації вже є практично у кожному регіоні України, проте необхідно відзначити проєкт створення ряду об'єднань, які є єдиним технологічним циклом з вирощування, зберігання і перероблення картоплі, а також збуту готової продукції на території Київської та Чернігівської областей (складається з кількох досить автономних частин) [4, с. 58]. Цей проєкт, як і інші, на початкових стадіях мав труднощі, зумовлені низкою чинників, здебільшого суб'єктивного характеру (проєкт не продумано до кінця, відсутні техніко-економічні обґрунтування; не було враховано останні зміни в чинному законодавстві; поспішність виконання робіт зумовила порушення технологічних вимог та ін.).

У наш час дуже серйозною теоретичною проблемою є вимірювання інновацій, де дуже важко застосовувати кількісні критерії. Більш точні результати можна отримати за допомогою оцінки чинників, що впливають на рівень інноваційності. Водночас, у світовій економічній науці відбулись зміни у питанні захисту та прогнозування інновацій: маємо на увазі нові наукові напрямки, такі як стохастична фінансова математика, стохастичні моделі мікроекономічної та макроекономічної теорії, нові розділи теорії ризику, страхової математики, теорії нелінійних часових рядів в економетриці, ряд напрям-

ків прикладного, системного, ситуаційного та процесного аналізів у менеджменті та бізнесі, загальна ризикологія, нові інформаційно-статистичні технології в економіці та фінансах і т.д. [5, с. 202].

Сьогодні система науково-інноваційних процесів та їх впровадження у виробництво потребує кардинального реформування в економічних, організаційних та правових аспектах. Для досягнення найбільшої ефективності НДДКР необхідно дотримуватись жорсткої фінансової та організаційної політики. Насамперед, треба виходити із соціально-економічного становища регіону (області), можливості приватних інвестицій у науку, їх впровадження та можливостей для цього бюджету області. Планування, прогнозування, регулювання та входження на ринок інвестиційного продукту пропонується за наступною схемою (рис. 1) [6, с. 312].

Рис. 1.
Принципова
схема
планування,
регулювання і
координації
НДДКР АПК

Для успішного втілення інноваційної моделі розвитку АПК необхідно мати чітку методологічну систему, яка дасть змогу у комплексі трансформувати наявні наукові досягнення в ринкове середовище. Адже відомі методи не дають змоги у комплексі ефективно вирішувати проблему переходу аграрної науки на інноваційну модель розвитку. Підґрунтям для переходу на інноваційну систему УААН пропонує наступну модель досліджень.

Таким чином, держава стимулює інноваційний процес за рахунок фінансування на конкурсних засадах стратегічних наукових досліджень, кінцевим продуктом яких мають бути інновації. Завдання науково-дослідних установ та їх координуючих об'єднань – максимально розвинути інноваційну базу науки та створити такий науково-технологічний заділ, який би дав можливість за рахунок реалізації необхідної суспільству інноваційної продукції та ефективного використання об'єктів прав на неї сформувати достатні позабюджетні фонди для інтенсивного розвитку прикладної наукової сфери.

Виробники науково-технічної продукції агропромислового призначення можуть будувати свої взаємовідносини з виробничо-комерційними структурами цієї ж галузі через регіональні представництва та реалізаторів цієї ж продукції, де існує специфічний маркетинг, що охоплює вузький сегмент ринку. Проте ці регіональні структури можуть на основі інформації визначати напрямки цих досліджень, виходячи із ситуації, яка склалася на ринку наукової продукції.

Однією з найбільш необхідних умов існування запропонованого механізму є налагодження та регулювання тісних інноваційних та економічних внутрішньорегіональних, міжрегіональних, міжнародних зв'язків, оскільки існують проекти, які не вписуються у визначення прикладної чи "галузевої" науки. При існуванні комплексних проблем доцільно створювати постійнодіючі робочі групи, в які входили б представники вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ, виробників, що фінансуються з різних джерел залежно від їх ролі. Відносини всередині групи можуть будуватись на договірних засадах. Запропонований механізм має більше переваг порівняно з наявною системою, а саме:

- пропонує перерозподілити державні кошти і спрямувати їх на підтримку некомерційних "загальних" наукових проектів, що розробляються у державних організаціях, що дасть значну економію коштів, оскільки нині більше 50 % всіх коштів спрямовують на селекцію та "галузеву" науку;
- дасть змогу встановити за допомогою маркетингових досліджень на взаємовигідній основі тісні зв'язки між кінцевими споживачами НДДКР та науково-дослідними установами, що приведе до появи нових обґрунтованих, розробок, які користуються попитом;
- створення фондів "Аграрна наука" в областях регіону сприятиме ефективному вкладенню коштів;
- реформування наявної системи не вимагає додаткових фінансових асигнувань з місцевих бюджетів, і вона може бути безболісно інтегрована в обласні та регіональні наукові та агропромислові структури.

Таким чином, регульований ринок науково-технічної продукції – це складний специфічний механізм, який охоплює виробників науково-технічної продукції, сільськогосподарських товаровиробників, переробні та комерційні фірми, підприємства суміжних галузей, органи державного та регіонального управління АПК. Цей ринок спонукає до прискореного розвитку підприємницького бізнесу у сфері регіональних АПК, є одним із напрямів підвищення використання резервів творчого потенціалу науково-технічних кадрів, посилення гнучкості організаційних структур наукових підрозділів відповідно до потреб ринку, стимулювання комерціалізації НДДКР та освоєння науково-технічної продукції в агропромисловому комплексі регіону.

Ринок науково-технічної продукції – це сукупність економічних, фінансових і правових відносин науково-дослідних організацій – створювачів цієї продукції та господарських структур – споживачів її у процесі виробничої діяльності. Формування і функціонування ринку науково-технічної продукції здійснюється за притаманною йому організаційною структурою і специфічним економічним механізмом, спрямованим на забезпечення взаємних

інтересів наукових організацій-виробників цієї продукції та товаровиробників-споживачів. Ринок інновацій будується на основі економічних методів регулювання системи організаційно-економічних відносин виробників науково-технічної продукції (науково-дослідні установи) та товаровиробників (агропромислові формування різних форм власності і господарювання).

Література

1. **Комплексна** програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 р.// www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=78210079
2. **Агропромисловий** комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналіт. зб./ За ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН. – 2002, вип. 5. – 647 с.
3. **Продуктивні** сили України: прогноз розвитку і розміщення на період до 2010 р.: У 2 т. – К.: РВПС України НАН України. – 2000, т. 2. – 286 с.
4. **Савченко В., Московець І.** Інноваційні проекти в агропромисловому секторі// Економіка України. – 1999, № 5. – С. 58.
5. **Копитко В.І.** Вплив інновацій на відтворення в АПК регіону// Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Щорічник наук. праць: Регіональна науково-технічна політика та інформаційний простір/ НАН України. – Львів: Ін-т регіональних досліджень. – 2000, вип. 17. – С. 195-202.
6. **Копитко В.І.** Реформування та регулювання економіки регіонального агропромислового комплексу. – Львів: Львівський ДАУ, 2005. – С. 550-554.

УДК 336.2:339.7 *Доц. Б.А. Карпінський¹, канд. екон. наук; Н.С. Залуцька –
Львівська державна фінансова академія*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕКОНОМІЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ У ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Виділені основні суперечності у бюджетно-податкових відносинах та надано пропозиції щодо їх уникнення у контексті реформування міжбюджетних відносин, адміністрування місцевих податків і зборів із метою активізації фінансово-економічного розвитку території.

Assoc. prof. B.A. Karpinsky; N.S. Zalutska – L'viv state financial academy

The specific of economic disagreements effect in Tax-budget sphere of economy

The main disagreements in budget-tax relations are admitted and are given the propositions of their disappearing in reforming relations' contest between budgets, administration of local taxes and duties with the aim of financially-economic development of the territory.

Постановка проблеми. Динаміка процесу становлення України як самостійної, соціально-орієнтованої держави об'єктивно зумовлює необхідність створення дієвих бюджетно-податкових механізмів, які впливатимуть на утворення, ефективний розподіл та перерозподіл через бюджет суспільного багатства та ресурсів, особливо фінансових. В умовах стійкого зростання державних витрат та недостатнього обсягу власних податкових та неподаткових надходжень для їх забезпечення реальною стає проблема появи та відповідного прояву суперечностей податково-бюджетних відносин.

¹ Академік Міжнародної Кадрової Академії (Academician of International Skilled Academy)